

УДК 811.162.1'26–112:398.1

**KSIĄŻĘ WŁODZIMIERZ I KRÓL PRZYBYSŁAW.
ZNACZENIE BOHATERÓW NARODOWYCH
DLA STANDARYZACJI JĘZYKA**

Ewa SIATKOWSKA

*Emerytowany prof. dr hab.,
Plac Konstytucji, 4, m. 8, 00-552 Warszawa, Polska
tel. (0048 22) 629 09 14, e-mail: ewasiatkowska@gmail.com*

Jezyk standardowy powstaje na bazie najbardziej prestiżowego dialektu. Czynnikiem nadającym dialektowi prestiż jest m.in. powiązanie go z tradycją historyczną, w której ważną rolę odgrywa bohater narodowy.

Czołowym bohaterem narodów wschodniosłowiańskich jest książę Włodzimierz I Wielki, święty prawosławia. Warstwy wyższe zapoznawały się z tą postacią dzięki piśmiennictwu staroruskiemu, lud – dzięki bylinom.

Książę Włodzimierz stworzył podwaliny historii Kijowa – kolebki staroruskiej kultury i dawnego centrum politycznego. Uznając dialekt Kijowa za najbardziej prestiżowy, P. Berinda i I. Gałajowski w XVII w. oparli na nim kodyfikację języka ukraińskiego. Dotychczas na Ukrainie bazę języka standardowego stanowią dialekty wschodnie.

Na Łużyczach do pełnej standaryzacji językowej doszło w XIX w. Punktem wyjścia tego procesu był dialekt regionu Budziszyna użyty w XVII w. przez M. Frencla w jego przekładzie *Nowego Testamentu*. Budziszyn, podobnie jak Kijów (tylko na mniejszą skalę), przypominał o dawnej świetności przodków. Łużyczanie nie znali jednak wybitnych postaci historycznych z Budziszynem związanych. Jako kompensację, stworzyli więc szereg postaci mitycznych, w tym króla Przybysława. Nie posiada on żadnego historycznego prototypu, mimo to budził w narodzie wiarę w dawną potęgę plemion nadłabskich.

Zarówno historyczny książę Włodzimierz, jak mityczny król Przybysław, inspirowali proces standaryzacji języka ukraińskiego i gómołużyckiego.

Wyrazy kluczowe: historia języka, poczucie narodowe, język narodowy, standaryzacja językowa, tradycja bohatera narodowego, poczucie regionalne, kulturotwórcza funkcja mitu.

“Мовний стандарт” виникає на основі найпрестижнішого діалекту. Чинником, який визначає престиж діалекту, є його зв'язок з історичною традицією, важливе місце в якій займає образ національного героя.

Головним національним героєм східнослов'янського простору є князь Володимир I Великий, святий православної церкви. Вищі прошарки суспільства пізнавали цю постать завдяки джерелам староруської писемності, а простий люд – завдяки билинам.

Князь Володимир заклав підвалини історії Києва – колиски староруської культури і давнього політичного центру. Вважаючи київський діалект найпрестижнішим, П. Беринда та І. Галятовський у XVII ст. власне на його базі здійснили кодифікацію української мови. І дотепер основою українського “мовного стандарту” є східні діалекти.

У Лужиці завершення формування “мовного стандарту” відбулося лише у XIX ст. Точкою відліку цього процесу був діалект регіону Будишина, викорис-

таний у XVII ст. М. Френцелем у його перекладі *Нового Завіту*. Будишин, подібно до Києва (але в менших масштабах), нагадував про колишню славу предків. Однак лужичанам не були відомі славетні історичні постаті, пов'язані з Будишином. Тому з метою компенсації вони створили низку міфічних постатей, зокрема короля Пшибислава. Ця постать не має жодного історичного прототипу, однак пробуджує у народі віру в давню могутність полабських племен.

Як історична постать князя Володимира, так і міфологічний король Пшибислав надихали процес стандартизації української та верхньолужицької мов.

Ключові слова: історія мови, національне почуття, національна мова, стандартизація мови, традиція національного героя, регіональне відчуття, культуротворча функція міфу.

Przywołanie tych postaci – jednej historycznej, drugiej legendarnej – w pracy z zakresu lingwistyki wydać się może zabiegiem zaskakującym. A jednak...

Standaryzacja językowa jest centralnym problemem **historii języka**, która to dyscyplina może oferować badaczowi swobodę w dziedzinie stosowania procedur analitycznych. Ze względu na przedmiot, jest ona nauką lingwistyczną, ale – ze względu na różnorodne okoliczności towarzyszące rozwojowi języka – szeroko pojętą nauką społeczną [2: 22–23]. Konstatacja powyższa wypływa z powszechnie przyjętego podziału historii języka na historię wewnętrzną i zewnętrzną¹.

Zajmijmy się historią zewnętrzną. Każdy naród, aby odszukać swoje miejsce w świecie, musi mieć poczucie odrębności od innych grup narodościowych i poczucie więzi z własną grupą a ponad to świadomość własnych korzeni. Czynniki te składają się na **poczucie narodowe**. Stanowią fundament kształtowania się narodowej kultury i narodowego języka. Kultura i język są dwoma podstawowymi wyznacznikami odrębności danej grupy etnicznej, są wynikiem, a jednocześnie przyczyną tej odrębności.

Poczucie narodowe rodzi się równolegle z ukształtowaniem się grupy etnicznej mającej już cechy narodu. Często początkowo ma charakter regionalny, później rozciąga się na cały naród. W świecie słowiańskim proces ten zachodził w różnych okresach: od czasów przedhistorycznych do XIX wieku, do tzw. odrodzenia narodowego.

Język narodowy, ściśle z kulturą narodową związany, jest zjawiskiem etnologicznym [11]. To zespół określonych środków językowych do których się dana nacja "przyznaje", czyli uznaje je za własne². Rzeczywistość językowa taką definicję potwierdza. Warianty jednego języka narodowego często wzajemnie bardziej się różnią niż dwa odrębne języki narodowe. Tak jest np. z angielskim, hiszpańskim, niemieckim³. O tym, czy dany wariant językowy reprezentuje angielski, hiszpański lub niemiecki decyduje poczucie narodowe jego użytkowników.

Standaryzacji językowej, czyli wyodrębnieniu spośród różnych dialektów języka narodowego jednego dialektu, uznanego za wzorcowy i awansowanie go do roli środka ogólnospołecznej komunikacji, na ogół towarzyszy silne poczucie narodowe⁴. Wzorcowy dialekt musi zajmować pozycję dominującą.

¹ Autorem tego podziału był *H. Paul* (Prinzipien der Sprachgeschichte. Leipzig, 1920.) Przyjęli go: *J. Baudouin de Courtenay* (Zarys historii języka polskiego. Warszawa, 1922.) oraz *Z. Klemensiewicz* (Historia języka polskiego. Warszawa, 1974.)

² Stanowisko takie przyjął m.in. *H. Faska*, który w odpowiedzi na bulwersujące środowisko sorabistyczne pytanie o jedność bądź dychotomię lużycczyzny, czyli o przynależność etniczną Łużyczan Górnych i Dolnych odpowiada: "Prašenje etniskeje jednoty abo dychotomije Serbow a jich rěče – mjenje linguisticki hač skerje etnosocialny problem..." (Serbsčina / red. *H. Faska* // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. red. Opole, 1998. S. 18.)

³ Wersja dolnoniemiecka np. bardziej przypomina holenderski niż górnoniemiecki.

⁴ Wyjątkowo do pierwszego etapu standaryzacji może dojść w wyniku np. decyzji kogoś spoza danego etnikum, jak to miało miejsce w historii języka górnołużyckiego, zob. niżej.

Brak języka standardowego (wynikający zwykle z nikłego poczucia narodowego) osłabia prestiż narodowego języka. Może doprowadzić do jego dezintegracji i wreszcie śmierci. Przykładem jest język Drzewian Połabskich. Mimo załóżków piśmiennictwa, był on rozbity na bardzo się od siebie różniące gwary⁵.

Wśród różnych determinantów wykształcania się poczucia narodowego wymienić należy – i to na jednym z pierwszych miejsc – tradycję historyczną, a w jej ramach **tradycję bohatera narodowego**.

Bohater narodowy jest ucieleśnieniem wszelkich szczytnych ideałów, wartości i zasad, którymi naród powinien się kierować. Stanowi obiekt kultu każdej grupy etnicznej. Należy do symboli narodowych jak sztandar, hymn, czy godło państwowe. W kulturze każdego narodu, a – pośrednio – także w jego języku, będącego tej kultury twórcą i wyrazicielem, odgrywa on kluczową rolę.

Rozpatrzmy to zagadnienie na przykładzie historii języka ukraińskiego i języka górnołużyckiego.

Książę Włodzimierz I, święty Włodzimierz – patron naszego Jubilata, jest centralną postacią wśród wschodniosłowiańskich bohaterów narodowych.

Przytoczmy zarys jego biografii: Panował nad Rusią Kijowską w latach 980–1015. Po objęciu władzy w Kijowie, zajął się umacnianiem państwa. Na wschodzie stłumił opór plemion stepowych, a na zachodzie dokonał aneksji Grodów Czerwieńskich (z Przemyślem). Dopiero wojna z Bolesławem Chrobrym, sprzymierzonym z Pieczyngami, w pewnym stopniu zachwiała potęgę Rusi Kijowskiej, ale Włodzimierz szybko przywrócił stabilizację państwa. Od napadów Pieczyngów bronił się, budując szereg warownych grodów, które obsadzał osadnikami wojskowymi. W 988 r. dokonał chrztu Rusi i ożenił się z siostrą cesarza Bizancjum Bazylego II – Anną. Najprawdopodobniej zawarł sojusz z Bizancjum. Kijów stał się metropolią, podległą patriarchatowi bizantyńskiemu. Rozpoczęto kształcić duchownych chrześcijańskich rekrutujących się z miejscowej ludności. Stworzono podwaliny organizacji kościelnej. Wydano *Statuty kościelne*. Rozpoczęto budowę licznych cerkwi. W Kijowie powstał sobór katedralny. Książę zainicjował podział kraju na dzielnice, które musiały składać daninę, co stanowiło dla kasy państwowej stałe źródło dochodu. Wprowadził do obiegu złote i srebrne monety. Po śmierci Anny w r. 1012, najprawdopodobniej ożenił się jeszcze raz. Zmarł 15.07.1015 r. Pochowany jest, razem z Anną, w kaplicy św. Klemensa, w Dziesięcinnej cerkwi, w Kijowie [7/VI: 532–533].

Dla celów mojego artykułu ważna jest przede wszystkim subiektywna ocena księcia Włodzimierza przez jego potomnych.

Młody kościół chrześcijański na Rusi miał zapotrzebowanie na własnych świętych, bo w ten sposób mógł do pewnego stopnia uniezależnić się od Bizancjum. Jak podają dokumenty, książę kijowski był za życia postacią popularną, lubianą i szanowaną, miał więc predyspozycje do wyniesienia na ołtarze. Prawdopodobnie w 1050 r., a więc w 35 lat po śmierci księcia Włodzimierza, być może z okazji ukończenia fortyfikacji Kijowa i kilku ważnych obiektów sakralnych, wygłoszono orację pochwalną na cześć zmarłego władcy. Wersja pisana oracji stanowi część zabytku *Słowo o prawie i lasce*. Jako autora przemówienia zwykle się wymienia pierwszego Rusina na stanowisku metropolity kijowskiego – Hilariona⁶ [7/V: 300–301].

⁵ Nie była to jedyna przyczyna klęski Drzewian, ale przyczyna bardzo ważna. Inne analizuję m.in. w pracach: Niektóre zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania szybszej germanizacji Połabian niż Lużyczan // *Studia slavistica in honorem Nullo Minissi*. Katowice, 1997. S. 215–223 oraz *Szkice...* S. 148–150.

⁶ Wspomniany jest on jako autor oracji w *Powieści dorocznej* (XII w.), a poza tym jedyny zachowany rękopis *Słowa* znajduje się w Kodeksie Synodalnym (ok. 1470) obok formuły prezentacyjnej Hilariona, złożonej w dniu otrzymywania przez niego sakry biskupiej.

W panegiryku tym po raz pierwszy książę Włodzimierz został nazwany wielkim kaganem, apostołem Rusi, który “zasłużył sobie na miejsce w chórze świętych [...], bo wskrzesił nas (tzn. Ruś), złożonych na łożu śmierci niemocą bałwochwalstwa”. Słowa te stały się podstawą kanonizacji księcia, która nastąpiła w XII w. [7/V: 301]. Potem wielokrotnie w piśmiennictwie staroruskim wspomniany tekst był powtarzany i rozszerzany, np. w części I tryptyku *Pamięć i pochwała księcia Włodzimierza* z XIII w., tekście wielokrotnie kopiowanym [7/VI: 533].

Włodzimierz I wymieniany jest w licznych latopisach, w niemieckiej kronice Thietmara z Merseburga z początku XI w., w rodzimej kronice Nestora z XII w. i innych źródłach historycznych.

Czyny Włodzimierza sławią też stariny⁷ należące do tzw. cyklu kijowskiego. Jako gatunek, powstały one z pewnością w X, XI w. na Rusi Kijowskiej. Opiewają walki z najazdami koczowniczych plemion Pieczyngów, Połowców, później Tatarów. Książę Włodzimierz, zwany w starinach “czerwonym słoneczkiem”, pokonał stepowe plemiona, czym zyskał sobie tytuł do sławy i status bohatera ustnej twórczości ludowej⁸. Występuje tam w otoczeniu swej drużyny rycerskiej, wśród której są też chłopci, np. Ilja Muromiec. Ten demokratyczny akcent zjednywał władcy miłość ludu. Zarówno księcia jak jego rycerzy charakteryzowało męstwo i poczucie sprawiedliwości.

Utwory, zarówno pisane jak ustne, poświęcone swojskim świętym, a więc w pierwszym rzędzie św. Włodzimierzowi, jego synom Borysowi i Glebowi i innym, stanowiły konkurencję dla apokryfów, idących z Bizancjum, popularyzujących świętych greckich lub rzymskich, np. Teodora, Ireneę, Jerzego [7/I: 42]. Poglębiały w narodach wschodniosłowiańskich ich patriotyzm.

Włodzimierz I był bohaterem Kościoła chrześcijańskiego i całego ruskiego społeczeństwa. Warstwy wyższe zapoznawały się z nim przez piśmiennictwo. Wśród niższych warstw społecznych popularność zapewniała mu literatura ustna przekazywana z pokolenia na pokolenie.

Spróbujmy przedstawić związek postaci kijowskiego władcy i świętego z powstaniem języka standardowego na Ukrainie.

Jak wiadomo, początkowo świadomość etniczna przodków Ukraińców, pozostających w obrębie wielkiej staroruskiej wspólnoty, kształtowała się w opozycji do innych narodów z którymi byli oni w kontakcie, mianowicie Greków, plemion tureckich, później Mongołów, Litwinów, Polaków. Dopiero na przełomie XV i XVI w., w miarę wyodrębniania się ze wspólnoty staroruskiej dialektów kijowsko-poleskich (wschodnioukraińskich) i galicyjsko-podolskich (zachodnioukraińskich) [9, 10], ukraińskie (małoruskie) poczucie narodowe zaczęło się powoli kształtować.

W następnym stuleciu podjęto pierwsze próby standaryzacji językowej. Nie było na Ukrainie wówczas elity społecznej, której język nabrałby prestiżu i stałby się wzorcem ogólnonarodowym. Wyższe warstwy stanowili Rosjanie albo Polacy. Natomiast było prestiżowe miasto przypominające o dawnej świetności kraju. Miastem tym był Kijów.

Język Kijowa stał się podstawą cerkiewno-ukraińskiego leksykonu P. Beryndy z 1627 r., ukrainizowanej gramatyki języka cerkiewnego I. Hałjatowskiego (1665 r.) i innych publikacji. Pozycje te mogły stać się załączkiem przyszłej standaryzacji, ale się nie stały, bo na przeszkodzie stanęła cenzura rosyjska.

Jeszcze jeden czynnik zadziałał na korzyść kompleksu dialektów wschodnich. W XV–XVII w., na kresach ówczesnego państwa polsko-litewskiego i w XVI–XVIII w. na terenie

⁷ Jest to nazwa ludowa, podkreślająca archaiczną tego typu utworów. W nauce upowszechniła się nazwa *byliny* (od zwrotu “to čto było”). Stariny są pieśniami epicznymi sławiącymi bohaterskie czyny różnych wybitnych jednostek. Ten gatunek literacki, charakterystyczny dla Wschodu, uprawiany był na długo przed naszą erą.

⁸ Geneza wspomnianych utworów jest dyskusyjna. Najprawdopodobniej powstawały one w środowisku drużyn książęcych i były upowszechniane i przekształcane przez lud.

państwa moskiewskiego, pojawiła się społeczność Kozaków – niejednorodnej grupy etnicznej, składającej się ze zbiegłych od pańszczyzny chłopów, plebsu miejskiego i drobnej szlachty. Część ludności ukraińskiej zaczęła się z Kozakami identyfikować. Tworzono we wschodnich dialektach kijowsko-połtawskich epiczno-liryczne *dumki*, sławiące wyczyny kozackich atamanów. Zrodziła się “kozackofilska romantyka”. Wyznawca jej P. O. Kuliś (1819–1897) podjął świadome działania na rzecz standaryzacji języka ukraińskiego, lansując hasło: “ukrajins’ka mova ce ne mużic’ka mova” [5]. I. Kotłarevskij (1769–1838) do swojej twórczości wprowadzał wschodnie gwary okolic Połtawy, zaś T. Ševčenko (1814–1861) rozsławiał legendę kozacką. Mimo że i Galicja odegrała dużą rolę w procesie budowania standardowego języka ukraińskiego, jednak jego jądro stanowiły dialekty wschodnie. Pierwszy słownik ukraiński B. Hrynčenki (1863–1910) zawiera więcej elementów wschodnich.

Św. Włodzimierz był ucieleśnieniem tradycji historycznej. Bez niego nie byłoby potężnej Rusi Kijowskiej – kolebki wschodniosłowiańskiej kultury. Był postacią o niegasnącej popularności, zarówno wśród kręgów kościelnych i warstw wyższych jak wśród ludu, a ukraińskie poczucie narodowe ukierunkowane było właśnie na lud. Czy to przypadek, że wtedy, kiedy zaczęto zapisywać byliny i popularyzować ich treść, czyli w w. XVII [7/I: 213], nastąpiło ożywienie kultu św. Włodzimierza [7/VI: 533]?

Można zaryzykować twierdzenie, że choć na proces standaryzacji języka ukraińskiego wpłynęło wiele czynników, kult św. Włodzimierza zajmuje wśród nich pozycję bardzo istotną.

W zupełnie innych warunkach następowała standaryzacja języków łużyckich.

Świadomość etniczna wszystkich nadłabskich plemion słowiańskich, a więc i przodków dzisiejszych Łużyczan, kształtowała się (jeszcze w czasach przedpiśmiennych, ale i później), w opozycji do Niemców z którymi od zarania swych dziejów walczyli. Wewnętrzna więź międzyplemienna była słaba. Poczucia narodowe poszczególne plemiona nie miały, bo nie były jeszcze narodami. Nie wykształciły zwartych indywidualnych systemów kulturowych, a narzeczła ich mało się od siebie różniły.

Dla celów strategicznych tworzone związki plemienne. Plemiona Łużyczan, które dały początek Łużyczanom Dolnym i plemiona Milczan – przodków dzisiejszych Łużyczan Górnych wchodziły, obok innych grup etnicznych, w skład Związku Serbów. Wkrótce zostali jego jedynymi reprezentantami. Szybko następował rozpad i germanizacja innych wspólnot plemiennych – w XIV w. Ranów z wyspy Rugii, w XVI w. Obodrytów, na terytoriach których wyrosła Meklemburgia. W XVIII w. Drzewianie Połabscy, którzy mimo utraty niepodległości przez 1000 lat zachowali swój język i kulturę, także ulegli.

Łużycanie i Milczanie jeszcze w X w. dostali się pod panowanie niemieckie. Byli narodem, składającym się prawie wyłącznie z niewykształconych chłopów pańszczyźnianych. Rycerstwo łużyckie, zanim dało początek warstwie szlacheckiej, wyginęło w walkach z Niemcami, wyemigrowało z kraju, lub przeszło na stronę wroga. Słabo rozwijało się wśród nich poczucie narodowe, wykształciło się tylko **poczucie regionalne**. Do XIX w. w językach łużyckich istniała jedynie nazwa *domowina*, *domizna* na oznaczenie ‘rodzinnych stron’ (odpowiednik semantyczny niem. *Heimat*). Nazwa określająca ‘cały kraj’ – *wótčina* pojawiła się po raz pierwszy w słowniku K. Pfula (1866 r.) jako wariant fonetyczny czes. *otčina*, a odpowiednik semantyczny niem. *Vaterland* [6]. Na marginesie można dodać, że powstanie w XIX w., w językach łużyckich, nazwy dla ‘całego kraju’ może z jednej strony być rezultatem zdobycia przez Łużyczan pewnej wiedzy o tym kraju (oderwanie chłopów od ziemi po zniesieniu pańszczyzny i możliwość jego przemieszczania się⁹, wzrost wykształcenia ludności i td.), ale z drugiej – może być wpływem niemieckich odpowiedników

⁹ Nie bez znaczenia było wydanie przez A. Smolera zbioru *Pjesnički hornych a delnych Serbow*. Grimma, 1841, 1843. Uważano tę edycję za “zwierciadło, w którym naród łużycki ujrzał sam siebie”.

wyrazowych. Długotrwały podział na regiony wytworzył w narodzie niemieckim poczucie jedności najpierw z “małą ojczyzną” (*Heimat*), potem dopiero z “dużą ojczyzną” (*Vaterland*).

Najstarsze piśmiennictwo w języku narodowym na Łużycach pochodzi z XVI w., ale nie mogło ono stanowić podstawy standaryzacji, bo było pisane w różnych dialektach. Nie wykształcił się wówczas dialekt cieszący się społecznym prestiżem, wzorcowy. Nie było rodzimej elity społecznej (por. wyż.), warstwy wyższe reprezentowali Niemcy. Dopiero pod koniec XVII w., w wyniku odgórnej decyzji władz Kościoła ewangelickiego, rozesłane po wszystkich parafiach tłumaczenie *Nowego Testamentu* M. Frencla spopularyzowało język tego przekładu. Nie była to jeszcze standaryzacja, ale wstęp do niej. *Nowy Testament* M. Frencla upowszechnił bierną znajomość jednego dialektu, ale nie doszło do przekształcenia go w środek ogólnonarodowej komunikacji, bo nikt językiem biblijnym nie mówił. Motywem tego kroku nie była dbałość o język, tylko chęć spowodowania wśród ludności łużyckiej lepszego zrozumienia przekazu Ewangelii. Niemniej, kiedy już świadomie, w okresie romantyzmu i później, przystąpiono do budowy podstaw języka standardowego, nawiązano do dialektu w którym pisał M. Frencl.

Tłumacz *Nowego Testamentu* świadomie za najodpowiedniejszy do swej pracy uznał “najbardziej archaiczny” dialekt regionu Budziszyna, pisze o tym we wstępie dzieła. W tym punkcie zbiega się historia literackiego języka ukraińskiego i górnołużyckiego.

Łużycanie też nie mieli, jak Ukraińcy, prestiżowego dialektu, którym posługiwałyby się elita narodu, ale mieli prestiżowe miasto – Budziszyn. Stanowił on jeden z niewielu materialnych dowodów dawnej świetności kraju. Na temat swoich bohaterów narodowych Łużycanie wiedzieli niewiele, natomiast wiadomo było z całą pewnością, że Budziszyn, podobnie jak Kijów tylko na mniejszą skalę, był w przeszłości grodem słowiańskim, najprawdopodobniej siedzibą władcy Milczan, zwanym w dokumentach *castrum Budissin*¹⁰.

Ukraińcy znają imię potężnego władcy, który panował w Kijowie – Łużycanie nie wiedzą kto panował w Budziszynie¹¹. W takich sytuacjach, jako kompensację, tworzy się mity [1: 7]. W folklorze i literaturze łużyckiej roi się od legendarnych “pseudo-królów” [8, 3]. Ze strzępów wiadomości historycznych tworzy się postacie wodzów (“królów”) różnych plemion nadłabskich, nie tylko Milczan. Najefektowniejszą postacią jest bohater epepei *Jana Čěsli* (1840–1915) Kral Přibysław (1868).

Prototypem “króla”¹² nie jest żadna postać historyczna. Imię *Przybysław* nosili różni władcy nadłabscy i pomorscy. W źródłach notowany jest Przybysław (Prebizlavus), domniemany książę Stodoran, panujący u schyłku X w. w Brennie. Przybysław-Henryk (początek XI w.) uważany był za ostatniego władcę słowiańskiego Stodoran. Inny Przybysław w latach 1131–1143 panował nad Połabianami, w latach 1143–1157 był księciem stargardzkim. Za jego rządów wśród Połabian i Wagrów odżyło pogaństwo. Imię Przybysław miał książę obodrycki (panował w latach 1160–1179), syn Nikłota. Za panowania Przybysława, Związek Obodrycki się rozpadł. Przybysław sprzymierzył się z saskim księciem Henrykiem Lwem, wspomagając zarówno jego jak króla duńskiego Waldemara w wojnie z pomorskimi Rugianami. Poza terenem nadłabskim imię Przybysław (w wersji Pribislav) nosił tylko książę południowo serbski panujący w latach 892–893 [7/IV: 398–400].

¹⁰ Kronikarz zwany *Geografem Bawarskim* wymienia 30 grodów Milczan. Słowiańskość Budziszyna potwierdza archeologia.

¹¹ Założyciel grodu z pewnością nazywał się *Budych*, co jest skróceniem od imienia *Budysław* lub *Budymir*, por. *Schuster-Sewc H.* Nazwa tysiącletniego Budziszyna i jego zamku Ortenburg // *Lětopis*. XLVI, 2. 1999. S. 91–94, przekład polski w *Zeszyty Łużyckie*. XXXV/XXXVI. 2003. S. 65–69. Etymologia imion *Budysław*, *Budymir* jest przejrzysta: ‘budzący sławę, pokój’, por. stp. *Budziwoj*, *Taszycki W.* Słownik staropolskich nazw osobowych. I. Wrocław, 1965. S. 276–277. Nazw *Budziszyn* jest w Słowiańszczyźnie dużo.

¹² Jest to tytuł konwencjonalny nadawany w łużyckiej historiografii różnym książętom i wodzom.

Imię bohatera eposu Jana Čěsli (o ile w ogóle pisarz górnołużycki o tych postaciach historycznych wiedział) nawiązuje do wymienionych wyżej książąt nadłabskich. Naturalnie żaden historyczny Přibysław nie był prototypem literackiego Přibysława, bo żaden nie miał cech bohatera narodowego. Panowali nad północnozachodnimi plemionami słowiańskimi w schyłkowym okresie ich niepodległości lub nawet – jak syn Niklota – po ich upadku. Přibysław literacki to bohater zbiorowy, wykreowany na władcę idealnego, mieszczącego się w ówczesnym europejskim etosie rycerskim [3: 116].

Łużycanie czuli się spadkobiercami Serbów i wszystkich słowiańskich plemion nadłabskich, ponieważ tylko oni oparli się germanizacji, król Přibysław tytułuje się więc “królem serbskim”, albo nawet “królem słowiańskim”. Zamek jego znajdował się w górach, na szczycie Limas. Lokalizacja ta nie odnosi się do Budziszyna, który – jak twierdzą niemieccy historycy [4: 67] – położony był gdzie indziej. Słowiańscy osadnicy z plemienia Milczan zbudowali na występie skalnym, nad brzegiem Sprewy, powyżej brodu, gród na miejscu którego powstał później niemiecki kompleks zamkowy Ortenburg. Odkryto tu ceramikę wczesnosłowiańską (VII, VIII w.) i ziemianki późnosłowiańskie (XI w.). W mitach nie chodzi jednak o ścisłość realiów.

Król Przybysław panował nad rozległą krainą nad Sprewą i nad Łabą. Poddani jego żyli w dobrobycie. Inni władcy słowiańscy, m.in. Czech i Lech, oddawali się pod opiekę Przybysława. Čěsla nie liczy się z chronologią. Pisze, że o rękę córki królewskiej Łady ubiegał się król morawski. Król Przybysław był poganinem, czcił Białego i Czarnego Boga, Swientowita i Peruna. Składał im ofiary na górze Praszycy.

Wybuchła wojna z Frankami, którym przywoził król Ludwik. Nie miał on dla Serbów litości. Zginęli, ale odrodzą się znowu.

Epos Čěsli i wiele podobnych mu mitów, próbuje wykreować w świadomości ludu łużyckiego obraz dawnej potęgi Łużyc. Nie jest istotna nieautentyczność tego obrazu, istotna jest **kulturotwórcza funkcja mitu**. Społeczeństwo łużyckie wierzyło w treści mitologiczne, bo wiara ta pomagała mu utrzymać poczucie narodowe¹³. Charakterystyczne jest przyjęcie utworu Čěsli przez współczesnych mu naukowców. A. Černý (Stawizny basnictwa łużyckich Serbow, 1910) nie krytykuje ahistoryczności utworu, a nawet stwierdza, że jest on “bóle historycki” niż inne. J. Páta w swojej “Serbskiej čítance” (1920) umieszcza fragmenty “Krala Přibysława”.

Jakkolwiek książkę Włodzimierz żył naprawdę, a króla Przybysława nigdy nie było, odegrali oni w procesie standaryzacji językowej bardzo zbliżoną rolę.

1. Bobrownicka M. Słowo wstępne // Mity narodowe w literaturach słowiańskich. Kraków, 1922.

2. Borawski S. Podstawy idei poznawczej studiów nad dziejami języka. Esej o diachronii // Rozprawy o historii języka polskiego. Zielona Góra, 2005. S. 22–23.

3. Kłos Z. Mityczni królowie Łużyczan // Obraz kapłana, wodza, króla w kulturach słowiańskich. Warszawa, 1998. S. 115–119.

4. Knebel J. Bautzen/Budyšin. Von der Stammesburg zur Stadtsiedlung // Lětopis. Rjad B. XXXVIII. 1991.

5. Ohyjenko I. Istoryja ukrains'koji literaturnoji movy. Kyjyv, 1995.

6. Siatkowska E. Ojczyzna w oczach Handrija Zejlera i Jurija Brězana // W kręgu Krabata. Katowice, 2002. S. 86–91.

7. Słownik starożytności słowiańskich. T. I – VIII. Wrocław, 1961–1996.

¹³ W tym kontekście warto wspomnieć o innym, bardzo do dziś rozpowszechnionym mianie, mianowicie o przekonaniu, że Łużycanie zostali ochrzczeni przez Cyryla i Metodego lub ich uczniów, mimo bardzo nikłych dowodów naukowych świadczących o autentyczności tego faktu, zob. Siatkowska E. Geneza mitu cyrylo-metodejskiego na Łużycach // Przemilczenia w relacjach międzykulturowych. Warszawa, 2008. S. 285–296.

8. *Šliziński J.* "Serbski król" w podaniach łużyckich // *Slavia Occidentalis*. XXI. Poznań, 1961. S. 125–130.
9. *Šerech J. (Ševelov J., Shevelov)*. Problems in the Formation of Belorussian, Supplement to "Word". Vol. 9. New York, 1953.
10. *Šerech J. (Ševelov J., Shevelov)*. Vnesok Hałyčyny u formuvannja ukrains'koji literaturnoji movy. L'viv–N'ju Jork, 1996.
11. *Škiljan D.* Govor nacije. Zagreb, 2002.

**PRINCE VLADIMIR AND KING PRIBISLAV.
THE MEANING OF NATIONAL HEROES
FOR THE STANDARTIZATION OF LANGUAGE**

Ewa SIATKOWSKA

*Retired professor dr of protected dissertation
Area of Constitution, 4–8, 00552 Warsaw, Poland
tel. (0048 22) 629 09 14, e-mail: ewasiatkowska@gmail.com*

Standard language is created on the basis of the most prestigious dialect. One of the factors that grant prestige to a dialect is connecting it with a historical tradition where an important part is played by a national hero.

A leading hero of the East Slavic nations is prince Vladimir I of Kiev, or Vladimir the Great, a saint of the Orthodox Church. The upper classes have become acquainted with this character owing to Old Russian writings, whereas common people – thanks to bylinas.

Prince Vladimir layed foundations of the history of Kiev, the birthplace of Old Russian culture and the former political center. Having considered Kiev's dialect the most prestigious, P. Berynda and I. Haljatowsky in 17th century based thereon the codification of Ukrainian language. Up to that point the basis of standard language had been constituted by eastern dialects.

In Lusatia, complete standardization of language was attained in 19th century. The reference point for this process was the dialect of Budissin/Bautzen used in the 17th century by M. Frenzel in his translation of the New Testament. Budissin, just like Kiev – only on a smaller scale, reminded of the ancient splendor. However, the Lusatians did not know prominent historical personages related to Budissin. In compensation, they created several mythical characters, including king Pribislav, instead. As a character, the king had been unpreceded by any historic prototype, nevertheless evoked the faith in Elbian tribes' ancient might.

Both the historic prince Vladimir and the mythical king Pribislav have inspired the process of standarization of Ukrainian and Upper Sorbian language respectively.

Key words: the history of language, ethnic sense, ethnic language, standardization of language, the folk hero tradition, regional sense, myth's cultural formation function.

**КНЯЗЬ ВЛАДИМИР И КОРОЛЬ ПШИБЫСЛАВ.
ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ГЕРОЕВ
ДЛЯ СТАНДАРТИЗАЦИИ ЯЗЫКА**

Эва СЯТКОВСКА

*площадь Конституции, 4, к. 8, 00-552 Варшава, Польша
тел. (0048 22) 629 09 14, e-mail: ewasiatkowska@gmail.com*

Языковой стандарт возникает на основе наиболее престижного диалекта.

Одним из факторов, определяющих престижность диалекта, является его связь с исторической традицией, в которой важную роль играет образ национального героя.

Главным национальным героем восточнославянского пространства является князь Владимир I Великий, святой православной церкви. Высшие слои общества знакомы с этой исторической личностью из источников старорусской письменности, простой народ – из былин.

Князь Владимир заложил основы истории Киева – колыбели старорусской культуры и древнего политического центра. Считая киевский диалект наиболее престижным, П. Беринда и И. Галятовский в XVII в. именно на его базе осуществили кодификацию украинского языка. И до настоящего времени основой украинского “языкового стандарта” являются восточные диалекты.

В Лужице формирование “языкового стандарта” завершилось только в XIX в. Точкой отсчета этого процесса был диалект региона Бudyшина, использованный в XVII в. М. Френцелем в его переводе *Нового Завета*. Бudyшин, как и Киев (только в меньших масштабах), напоминал о былой славе предков. Однако лужичанам не были известны прославленные исторические личности, связанные с Бudyшином. Поэтому с целью компенсации они создали ряд мифических фигур, в частности короля Пшибыслава. Этот герой не имеет исторического прототипа, однако пробуждает в народе веру в могущество полабских племен в прошлом.

Как историческая личность князя Владимира, так и мифический герой король Пшибыслав вдохновляли процесс стандартизации украинского и верхнелужицкого языков.

Ключевые слова: история языка, национальное чувство, национальный язык, стандартизация языка, традиция национального героя, региональное чувство, культуротворческая функция мифа.

Стаття надійшла до редколегії: 14.09.2008

Прийнята до друку: 25.12.2008